

Zbigniew Bereszyński

<https://orcid.org/0000-0001-9761-8701>

POTENCJAŁ ORGANIZACYJNO-KADROWY ORAZ WAŻNIEJSZE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM W LATACH 1975–1990 (CZĘŚĆ I)

Celem tego artykułu jest syntetyczne przedstawienie potencjału organizacyjno-kadrowego Służby Bezpieczeństwa oraz głównych kierunków¹ jej działalności w woj. opolskim w okresie 1975–1990. W ostatnich kilkunastu latach spod pióra autora niniejszego artykułu wyszło wiele tekstów o tej tematyce, większość z nich ukazała się w periodykach i publikacjach książkowych Instytutu Pamięi Narodowej. Zajmowano się w nich takimi zagadnieniami, jak rekrutacja i szkolenie miejscowych kadr SB oraz działania aparatu bezpieczeństwa w odniesieniu do poszczególnych środowisk społecznych i na niektórych kierunkach jego aktywności. Brakowało jednak opracowania o charakterze całościowym, przedstawiającego SB jako jeden z najważniejszych instrumentów sprawowania władzy i nadzoru nad społeczeństwem na przykładzie konkretnego regionu z jego specyficzną strukturą społeczno-gospodarczą².

Z początkiem czerwca 1975 r., na mocy ustawy z 28 maja tegoż roku, wprowadzono w Polsce nowy, dwustopniowy podział administracyjny kraju, obejmujący gminy oraz nową sieć 49 województw w miejsce

¹ Kierunki działalności SB w woj. opolskim w latach 1975–1990 zostaną omówione w drugiej części tego opracowania, przewidzianej do publikacji w kolejnym numerze „Aparatu Represji”.

² Ważniejsze publikacje zostaną przywołane w kolejnych przypisach.

dotychczasowych 17. Dokonane wówczas zmiany wiązały się w szczególności z likwidacją powiatowych struktur aparatu władzy.

Skala zmian w woj. opolskim na tle reszty kraju była stosunkowo niewielka. Obszar województwa został pomniejszony o dwa peryferyjnie położone powiaty – oleski i raciborski – zamieszkane w większości przez rodzimą ludność śląską. Tereny leżące dotąd w granicach pow. oleskiego (z wyjątkiem dwóch gmin) weszły w skład nowo utworzonego woj. częstochowskiego, natomiast obszar byłego pow. raciborskiego włączono w skład woj. katowickiego³.

Lokalna specyfika woj. opolskiego i reorganizacja Służby Bezpieczeństwa w 1975 r.

Wraz ze zmianą podziału administracyjnego kraju zmieniła się również struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa. W przypadku woj. opolskiego wiązała się z tym także redukcja potencjału kadrowego tych służb. Bezpośrednio przed reorganizacją we wszystkich jednostkach SB woj. opolskiego łącznie było zatrudnionych 396 funkcjonariuszy, natomiast limit ustalony na przyszłość przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) wynosił 291 etatów. Wojewódzkie kierownictwo SB swoje potrzeby kadrowe w nowych realiach organizacyjnych określało znacznie wyżej – na 325 etatów. Ostatecznie osiągnięto sytuację zbliżoną do tych postulatów. Po reorganizacji miejscowe struktury SB zatrudniały łącznie 313 funkcjonariuszy⁴. W stosunku do oczekiwań miejscowego kierownictwa SB wakowało 12 etatów (pozostawały one nieobsadzone). Było to konsekwencją przeniesienia takiej liczby kierowców z powiatowych struktur SB do pracy w pionie MO⁵.

Objęci redukcją funkcjonariusze zostali przeniesieni do rezerwy kadrowej. Część z nich zadeklarowała chęć pracy w innych województwach, inni skorzystali z możliwości przejścia na emeryturę lub rentę z uwagi

³ A. Dziurok, B. Linek, *W Polsce Ludowej (1945–1989) [w:] Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 283–284.

⁴ Łączna liczba funkcjonariuszy zmniejszyła się zatem o 26 proc., proporcjonalnie do zmiany powierzchni woj. opolskiego po dokonanej wówczas reformie.

⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (dalej: AIPN Wr), 09/64, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151–152. Przed końcem 1975 r. łączna liczba funkcjonariuszy SB w woj. opolskim wzrosła do 324. Zob. P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990 [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 46.

na wysługę lat bądź stan zdrowia. Zwolniono z pracy sporą liczbę kobiet zatrudnionych na stanowiskach maszynistek, sekretarek i innych⁶.

Najważniejszym aspektem ówczesnych zmian organizacyjnych była likwidacja dwunastu referatów powiatowych SB w komendach powiatowych MO⁷. Ich dotychczasowe obowiązki zostały przejęte przez poddane gruntownej reorganizacji struktury szczebla wojewódzkiego, wchodzące w skład Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu.

Planowana struktura organizacyjna pionu SB KW MO w Opolu miała obejmować następujące jednostki: Inspektorat Kierownictwa, wydziały II, III oraz IV, Wydział Śledczy, Wydział Paszportów, wydziały pomocnicze „B” (obserwacja zewnętrzna), „C” (ewidencja operacyjna i archiwa), „T” (technika operacyjna) i „W” (tajna kontrola korespondencji), Samodzielna Sekcja „A” (łączność szyfrowa), ogniwo informacyjno-analityczne SB przy Wydziale Ogólnym KW MO, a także pięcioosobową grupę oficerów przy miejscowym kierownictwie SB, mającą zapewniać jego obsługę informacyjną i analityczną oraz sprawować funkcje kontrolne i koordynacyjne w odniesieniu do miejscowych struktur SB⁸.

Pomimo likwidacji powiatów zachowano w zmienionej postaci lokalne struktury SB – jako ekspozytury oraz punkty paszportowe w jedenastu byłych miastach powiatowych województwa. Ekspozytury zostały utworzone w Brzegu, Kluczborku, Kędzierzynie-Koźlu, Nysie i Strzelcach Opolskich. Jednostki te bardzo różniły się między sobą pod względem

⁶ AIPN Wr, 09/64, Pismo komendanta wojewódzkiego MO w Opolu płk. Juliana Uran-tówki do ministra spraw wewnętrznych gen. bryg. Stanisława Kowalczyka, 30 V 1975 r., k. 115.

⁷ *Ibidem*, k. 114.

⁸ *Ibidem*, Zakres pracy Wydziału II Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, b.d., k. 1–4; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału III Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, b.d., k. 5–9; *ibidem*, Zakres pracy Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Opolu, b.d., k. 10–11; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału Paszportów Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, b.d., k. 12–14; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału IV Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, b.d., k. 15–17; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału „C” Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, b.d., k. 18–19; *ibidem*, Niektóre czynności realizowane przez Ogniwo Informacyjno-Analityczne i Służby Bezpieczeństwa przy Wydziale Ogólnym KW MO w Opolu, b.d., k. 20; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału Śledczego KW MO w Opolu, b.d., k. 21–22; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału Śledczego Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 26 VI 1975 r., k. 22–26; *ibidem*, Zakres pracy Wydziału Paszportów KW MO w Opolu, 20 VI 1975 r., k. 27–28; *ibidem*, Zakres działania Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Opolu, 18 VI 1975 r., k. 63–66; *ibidem*, Wnioski dot. nowej struktury i organizacji pracy Wydziału „T” KW MO Opole, 7 VI 1975 r., k. 100–101; *ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151; *ibidem*, Pismo płk. Kazimierza Modelewskiego, I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Opolu, do gen. Władysława Pożogi, kierownika Podzespołu ds. Organizacji Jednostek Resortu Spraw Wewnętrznych w Warszawie, 29 IV 1975 r., k. 199–200.

struktury organizacyjnej i liczby zatrudnionych w nich funkcjonariuszy. W sześciu innych miastach, a mianowicie Głubczycach, Grodkowie, Krapkowicach, Namysłowie, Niemodlinie i Prudniku, utworzono znacznie skromniejsze pod względem organizacyjnym – dwuosobowe – punkty paszportowe⁹.

Strukturę organizacyjną poszczególnych jednostek SB oraz liczbę przewidzianych dla nich etatów dostosowano do uwarunkowań związanych ze społeczno-polityczną, kulturalną i gospodarczą specyfiką regionu i jego poszczególnych obszarów. Dotyczyło to w największym stopniu wymienionych powyżej ekspozytur terenowych SB (zob. tabela 1).

Tabela 1. Planowana struktura etatowa ekspozytur terenowych SB w woj. opolskim, 1975 r.

Ekspozytura	Kierownictwo i pomoc biurowa	Piony organizacyjne SB – liczba etatów						Łączna liczba etatów
		II	III	IV	Paszporty	„T”	„W”	
Brzeg	1	2	2	–	2	–	–	7
Kluczbork	1	–	2	–	2	–	–	5
Kędzierzyn-Koźle	6	2	11	–	4	2	5	30
Nysa	4	2	4	1	3	1	–	15
Strzelce Opolskie	2	–	2	1	2	–	–	7

Źródło: AIPN Wr, 09/64, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 154–157.

O społeczno-politycznej specyfice woj. opolskiego przesądzała w szczególności jego wyjątkowo skomplikowana w skali ogólnopolskiej struktura etniczna. W 1975 r. miejscowa ludność była złożona w przybliżeniu po połowie z rodowitych Ślązaków oraz osób pochodzenia napływowego. Rodzima ludność śląska była żywiołem dominującym we wschodniej części regionu. Wielka, niedająca się dokładniej określić liczba rdzennych mieszkańców regionu poczuwała się do narodowości niemieckiej bądź była w inny sposób przywiązana do niemieckich tradycji politycznych lub kulturalnych. Powszechnym zjawiskiem w tych środowiskach było utrzymywanie bliskich kontaktów z krewnymi i znajomymi w Republice Federalnej Niemiec.

⁹ AIPN Wr, 09/64, Dokument dot. wyodrębnienia z wydziałów operacyjnych grup do pracy w terenie i utworzenia ekspozytur, [połowa 1975 r.], k. 194–196.

Różne przejawy postaw proniemieckich wśród Ślązaków były stałym źródłem niepokoju dla władz PRL. Walka z tego rodzaju zjawiskami była niezmiennie zaliczana do najważniejszych zadań SB w woj. opolskim. Od 1965 r. główną rolę w tym zakresie odgrywał pion II SB, specjalizujący się zasadniczo w działalności kontrwywiadowczej¹⁰.

Specyfika etniczno-kulturowa woj. opolskiego odgrywała ważną rolę również w działalności miejscowego pionu paszportowego SB. Pion ten, funkcjonujący w strukturach Służby Bezpieczeństwa od 1964 r., zajmował się nie tylko wydawaniem paszportów i dowodów osobistych¹¹. Do 1983 r. prowadził on także działalność operacyjną, obejmującą w szczególności zbieranie informacji o cudzoziemcach odwiedzających PRL i obywatelach polskich ubiegających się o wyjazd za granicę, selekcjonowaniem kandydatów na wyjazd itp. W związku z tym funkcjonariusze tego pionu, podobnie jak funkcjonariusze typowych pionów operacyjnych SB, przeprowadzali rozmowy operacyjne i werbowali agenturę¹². Zwracano szczególną uwagę na to, by dokumentów uprawniających do czasowego przekroczenia granicy państwa nie otrzymywały osoby, co do których mogło istnieć podejrzenie, że po wyjeździe z kraju odmówią powrotu. Problem ten dotyczył w największym stopniu Ślązaków, wśród

¹⁰ AIPN Wr, 09/853, Protokół zdawczo-odbiorczy, 24 II 1965 r., k. 1. Zob. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 63; Z. Bereszyński, *Pion II Służby Bezpieczeństwa wobec Republiki Federalnej Niemiec, ludności niemieckiej, postaw proniemieckich i relacji polsko-niemieckich na przykładzie Górnego Śląska w latach 1957–1990*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1990” 2020, nr 18, s. 73–94. W ramowym zakresie zadań Wydziału II SB KW MO w Opolu z kwietnia 1975 r. znalazło się stwierdzenie, że wydział ten w szczególności: „rozpoznaje i inwigiluje osoby i grupy osób podatne na wpływy rewizjonizmu zachodnoniemieckiego, podejrzane o działalność prozachodnoniemiecką oraz powiązane w przeszłości z hitlerowskim aparatem ucisku oraz organizacjami odwetowymi, rewizjonistycznymi, ziomkowskimi itp. [...] prowadzi operacyjne rozpracowanie ośrodków i organizacji rewizjonistycznych NRF oddziaływających na kraj i województwo” (AIPN Wr, 09/64, Zakres pracy Wydziału II Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, [kwiecień 1975 r.], k. 3).

¹¹ P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1956–1975* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 20.

¹² AIPN Wr, 09/64, Zakres pracy Wydziału Paszportów Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, [kwiecień 1975 r.], k. 12–13. Zgodnie z tym dokumentem zadania pionu paszportowego SB obejmowały m.in. „operacyjne rozpoznawanie niektórych obywateli PRL wyjeżdżających do państw kapitalistycznych i cudzoziemców – obywateli państw kapitalistycznych przebywających na terenie województwa na pobycie czasowym; [...] organizowanie osobowych źródeł informacji wśród obywateli polskich mających styczność z cudzoziemcami, a także wśród cudzoziemców i bezpieczeństwa w celu ujawniania osób podejrzanych o prowadzenie wrogiej działalności przeciwko PRL”.

których było wiele osób zainteresowanych wyjazdem emigracyjnym do RFN lub Berlina Zachodniego¹³.

Inną cechą specyficzną woj. opolskiego była policentryczna struktura gospodarcza regionu. Przemysłowemu potencjałowi Opola nie ustępował analogiczny potencjał Kędzierzyna-Koźła, a bliską pozycję pod tym względem zajmowało kilka innych ośrodków: Brzeg, Głuchołazy, Kluczbork, Krapkowice, Nysa, Ozimek, Prudnik, Strzelce Opolskie, Zawadzkie i Zdzeszowice. Do 1979 r. sprawowanie nadzoru operacyjnego nad gospodarką (tzw. ochrona gospodarki) wchodziło w zakres kompetencji pionu III SB¹⁴. Do zadań tego pionu należało także sprawowanie nadzoru operacyjnego nad środowiskami naukowymi i akademickimi, inteligencją twórczą, pracownikami kultury i sztuki, dziennikarzami oraz innymi pracownikami środków masowego przekazu, służbą zdrowia, oświatą i środowiskami młodzieżowymi.

Pion III SB zajmował się również zwalczaniem opozycji politycznej oraz innych zjawisk zagrażających panującemu w PRL porządkowi politycznemu. Uwaga SB skupiała się w szczególności na takich obiektach i środowiskach, jak opolskie uczelnie (Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Wyższa Szkoła Inżynierska i Studium Medyczne w Opolu), miejscowe ośrodki duszpasterstwa akademickiego, instytucje kultury (Instytut Śląski w Opolu), opolska rozgłośnia regionalna Polskiego Radia, dzienniki i miesięczniki („Trybuna Opolska”, „Opole”) oraz Zakład Elektronicznej Techniki Obliczeniowej w Opolu. Ważnym wydarzeniem w życiu mieszkańców regionu, mającym zarazem istotne znaczenie ogólnopolskie, był organizowany corocznie od 1963 r. Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki w Opolu¹⁵.

Działalność pionu IV SB, zajmującego się Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi oraz różnymi organizacjami

¹³ W samym tylko 1974 r. wyemigrowało nielegalnie co najmniej 1162 mieszkańców woj. opolskiego, w tym 898 osób do RFN. Przed 18 kwietnia 1975 r. odnotowano łącznie 346 przypadków nielegalnej emigracji, w tym 306 przypadków „ucieczki” do RFN (AIPN Wr. 09/64, Zestawienie zarejestrowanych uciekinierów z woj. opolskiego w latach 1968–1975 i dynamika ucieczek, 18 IV 1975 r., k. 243). Zapobieganie tego rodzaju przypadkom było przedmiotem ciągłej troski SB, a w szczególności jej pionu paszportowego.

¹⁴ *Ibidem*, Kierunki, zakres, zasady, system działania i podział organizacyjny Wydziału III KW MO w Opolu [projekt], 1975 r. [b.d.d.], k. 36–41.

¹⁵ *Ibidem*, k. 29–30, 33–35. Zob. M. Patelski, *Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki w Opolu w świetle dokumentów cenzury i Służby Bezpieczeństwa*, „Kwartalnik Opolski” 2017, nr 2/3, s. 211–230; *idem*, „Czujni strażnicy demokracji” ludowej. *Urząd cenzury w województwie opolskim 1950–1990*, Opole 2019, s. 340–384; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności” w stolicy polskiej piosenki (1980–1989). Postawy i rola społeczna twórców w czasach przełomu na przykładzie Opola*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 2, s. 149–157.

mi o charakterze religijnym, była zogniskowana przede wszystkim na następujących instytucjach Kościoła katolickiego w woj. opolskim: kurii biskupiej w Opolu, diecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego z siedzibami w Nysie i Opolu oraz sanktuarium na Górze Świętej Anny, będącym głównym ośrodkiem pątniczym w diecezji. Obserwowano także ośrodki duszpasterstwa akademickiego w Opolu i Kędzierzynie-Koźlu¹⁶. Operacyjne zainteresowania pionu IV SB były w tym przypadku zbieżne z zainteresowaniami pionu III.

Istotne znaczenie z punktu widzenia zadań i potrzeb operacyjnych SB miały również militarne aspekty lokalnej specyfiki regionu. Na terenie woj. opolskiego stacjonowało wiele jednostek Wojska Polskiego. Większość z nich wchodziła w skład 10 Sudeckiej Dywizji Pancernej (której główne ośrodki garnizonowe znajdowały się w Opolu i Brzegu) oraz 2 Dywizji Zmechanizowanej (ośrodki w Nysie i Kędzierzynie-Koźlu). W rejonie Brzegu stacjonowały wojska sowieckie, stanowiące część Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej z siedzibą dowództwa w Legnicy. W samym Brzegu był ulokowany duży garnizon, a w pobliskim Skarbmierzu funkcjonowało sowieckie lotnisko wojskowe. Inne lotnisko znajdowało się w Niwkach k. Namysłowa. Z istnieniem wielu ważnych obiektów wojskowych, polskich i sowieckich, na terenie woj. opolskiego wiązał się zwiększony zakres zadań o charakterze kontrwywiadowczym dla pionu II SB¹⁷.

Z uwagi na lokalne uwarunkowania potrzeby kadrowe SB przedstawiały się różnie w poszczególnych częściach woj. opolskiego. Konsekwencją tego było bardzo nierównomierne rozmieszczenie kadr tej służby w jej jednostkach terenowych, jakimi stały się ekspozytury utworzone w 1975 r. Początkowo planowano utworzenie jedenastu ekspozytur w byłych miastach powiatowych, ostatecznie jednak postanowiono utworzyć tylko pięć, ulokowanych w ośrodkach uznanych za szczególnie ważne z racji ich potencjału demograficznego i społeczno-gospodarczego – w Brzegu, Kędzierzynie-Koźlu, Kluczborku, Nysie i Strzelcach Opolskich. W sześciu innych miastach (Grodkowie, Głubczycach, Krapkowicach, Namysłowie, Niemodlinie, Prudniku) zamiast ekspozytur utworzono dwuosobowe punkty paszportowe.

Najbardziej rozbudowana ze wszystkich ekspozytura w Kędzierzynie-Koźlu¹⁸ miała rozporządzać łącznie 30 etatami, co przekraczało poten-

¹⁶ AIPN Wr, 09/64, Dane dotyczące zagadnień podlegających operacyjnemu zainteresowaniu Wydziału IV Służby Bezpieczeństwa KW MO w Opolu, 14 IV 1975 r., k. 221–224.

¹⁷ *Ibidem*, Dokument dot. wyodrębnienia z wydziałów operacyjnych grup do pracy w terenie i utworzenia ekspozytur, [połowa 1975 r.], k. 192–195; *ibidem*, Problemy występujące w ekspozyturach, b.d., k. 217–219.

¹⁸ W 1975 r. połączono Koźle (dotychczasową stolicę powiatu), Kędzierzyn, Blachownię Śląską i Sławięcice w aglomerację miejską Kędzierzyn-Koźle.

cjał kadrowy niektórych wydziałów SB na szczeblu wojewódzkim. Na poszczególne pionory organizacyjne SB, a mianowicie II, III, paszportowy, „T” i „W”, nie licząc kierownictwa i pomocy biurowej, miało przypadać odpowiednio 2, 11, 4, 2 i 5 etatów. Ekspozytura ta wyróżniała się szczególnie liczną kadrą kierowniczą, obejmującą zastępcę naczelnika, kierownika wydziału, kierownika sekcji, koordynatora wydziału i koordynatora wyznaczonego przez I zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – łącznie 5 etatów. Przeznaczono też etat dla pomocy biurowej¹⁹.

W sposób uprzywilejowany potraktowano również ekspozyturę nyską. Mogła ona obsadzić łącznie 15 etatów. Liczba ta obejmowała 4 etaty kadry kierowniczej oraz 11 etatów dla funkcjonariuszy reprezentujących pionory II, III, IV, paszportowy i „T” (odpowiednio 2, 4, 1, 3 i 1). Kierownictwo tej ekspozytury mieli stanowić: kierownik wydziału, kierownik sekcji, koordynator wydziału i koordynator wyznaczony przez I zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. SB²⁰.

Ekspozyturze brzeskiej przyznano łącznie 7 etatów, w tym stanowisko koordynatora wyznaczonego przez I zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. SB. Oprócz tego miało w niej pracować po dwóch funkcjonariuszy reprezentujących pionory II, III i paszportowy²¹.

Obsada etatowa ekspozytury w Strzelcach Opolskich miała być siedmioosobowa. Funkcje kierownicze mieli pełnić kierownik wydziału i koordynator wyznaczony przez I zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. SB. Oprócz nich miało tam pracować po dwóch funkcjonariuszy pionu III i pionu paszportowego oraz jeden funkcjonariusz pionu IV²².

Dla ekspozytury kluczborskiej planowano łącznie 5 etatów, w tym etat koordynatora wyznaczonego przez I zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. SB. Miały tam być reprezentowane dwa pionory SB: III i paszportowy, w obu przypadkach w składzie dwuosobowym²³.

Z uwagi na lokalną specyfikę poszczególnych części województwa w ekspozyturach w Brzegu, Kędzierzynie-Koźlu i Nysie mieli pracować m.in. funkcjonariusze pionu II SB. W przypadku wszystkich tych ośrodków chodziło w szczególności o kontrwywiadowcze zabezpieczenie obiektów wojskowych, znajdujących się we wskazanych miastach bądź w ich bliskim sąsiedztwie. Jeżeli chodzi o Brzeg, to SB ochraniała nie tylko polskie, lecz także sowieckie obiekty wojskowe i dlatego liczbę

¹⁹ AIPN Wr, 09/64, Tabela proponowanych terenowych grup operacyjnych oraz ogniw techniczno-operacyjnych, [1975 r.], k. 175.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

funkcjonariuszy pionu II zamierzano ustalić tam na najwyższym poziomie. Pojedynczy funkcjonariusz tego pionu w ekspozyturze namysłowskiej miał ochraniać składnicę uzbrojenia i rusznikarnię w Jastrzębiu oraz zapasowe lotnisko sowieckie w Niwkach. W pracy w Kędzierzynie-Koźlu i Nysie należało mieć na względzie zagrożenia związane z tym, że okoliczna ludność pochodzenia rodzimego utrzymywała liczne kontakty z RFN, a wielu Ślązaków deklarowało narodowość niemiecką bądź w inny sposób przejawiało postawę proniemiecką²⁴.

W Nysie występowały też innego rodzaju problemy, istotne z punktu widzenia zadań operacyjnych pionu II SB. Tamtejsze Zakłady Urządzeń Przemysłowych z filią w niedalekich Głuchołazach prowadziły szeroko zakrojoną działalność eksportową i realizowały zadania inwestycyjne na rzecz różnych krajów w Europie Zachodniej, Afryce i Azji. Wiązały się z tym liczne przyjazdy obcokrajowców do Polski. SB przywiązywała dużą wagę do kontrwywiadowczego zabezpieczenia węzła kolejowego w Nysie, ze szczególnym uwzględnieniem przechodzącej tamtędy linii tranzytowej, łączącej Śląsk z Niemiecką Republiką Demokratyczną²⁵.

W ekspozyturach terenowych w Brzegu, Kędzierzynie-Koźlu, Kluczborku, Nysie i Strzelcach Opolskich miał być reprezentowany także pion III SB²⁶. Największą obsadę etatową przewidziano dla Kędzierzyna-Koźła, gdzie znajdowały się m.in. dwa wielkie zakłady przemysłowe, pozostające pod patronatem Komitetu Centralnego PZPR: Zakłady Azotowe „Kędzierzyn” i Zakłady Chemiczne „Błachownia”. SB „ochroniała” tam również wiele innych zakładów pracy, m.in. Instytut Ciężkiej Syntezy Organicznej, Kozielską Fabrykę Maszyn „Kofama”, Stocznice Rzeczną w Koźlu, miejscowy port rzeczny oraz węzeł kolejowy w Kędzierzynie – jeden z największych i najważniejszych w kraju. Ponadto na obszarze działania tamtejszej ekspozytury trwała realizacja wielu ważnych inwestycji przemysłowych o znaczeniu ogólnopolskim, takich jak budowa rafinerii ropy naftowej w Błachowni Śląskiej oraz rozbudowa ZA „Kędzierzyn” i ZCh „Błachownia”²⁷. Funkcjonariuszom pionu III SB z ekspozytury w Kędzierzynie-Koźlu powierzono też sprawowanie nadzoru na Zakładami Koksowniczymi im. Powstańców Śląskich w pobliskich Zdziśzowicach, na obszarze byłego pow. krapkowickiego.

²⁴ *Ibidem*, Dokument dot. wyodrębnienia z wydziałów operacyjnych grup do pracy w terenie i utworzenia ekspozytur, [połowa 1975 r.], k. 189–191, 192–195. Zjawisko to występowało również w innych częściach woj. opolskiego, ale najwyraźniej nie wszędzie jego skala przemawiała za tworzeniem lokalnej reprezentacji pionu II SB.

²⁵ *Ibidem*, k. 193.

²⁶ *Ibidem*, k. 190–191, 192–198.

²⁷ *Ibidem*, k. 196; *ibidem*, Problemy występujące w ekspozyturach, [1975 r.], k. 219.

Swoistą miarą szczególnie wysokiej rangi społeczno-gospodarczej tych zakładów jest objęcie ich przez KC PZPR patronatem²⁸.

Stosunkowo silną reprezentację pionu III SB w składzie ekspozytury nyskiej uzasadniano potrzebami związanymi ze sprawowaniem nadzoru nad dwoma miejscowymi zakładami o kluczowym znaczeniu dla gospodarki narodowej – Zakładami Urządzeń Przemysłowych i Fabryką Samochodów Dostawczych „Polmo”. Pozostawały one pod patronatem Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu, co świadczy o ich szczególnym traktowaniu przez ówczesny aparat władzy²⁹.

Zadaniem funkcjonariuszy pionu III w składzie ekspozytury strzeleckiej było w szczególności sprawowanie nadzoru nad Hutą im. gen. Karola Świerczewskiego w Zawadzkiem, zakładem funkcjonującym pod patronatem KC PZPR, oraz Fabryką Maszyn Rolniczych „Agromet” w Strzelcach Opolskich, pozostającą pod patronatem KW PZPR w Opolu. Ten ostatni zakład był wtedy rozbudowywany w ramach jednej z najważniejszych ówczesnych inwestycji na terenie województwa. Przedmiotem szczególnego zainteresowania pionu III SB była również prowadzona od 1972 r. budowa nowej cementowni w Rozmierce k. Strzelec Opolskich³⁰.

Głównymi obiektami zainteresowania funkcjonariuszy pionu III w składzie ekspozytury brzeskiej miały być Fabryka Silników Elektrycznych „Besel” i Fabryka Maszyn Rolniczych „Agromet” w Brzegu oraz miejscowy węzeł kolejowy z trzema liniami tranzytowymi. Zadanie to uważano za szczególnie ważne, ponieważ w przeszłości w obiektach tych notowano rozmaite przejawy niezadowolenia pracowników i związane z tym sytuacje konfliktowe, w tym krótkotrwałe akcje strajkowe. Funkcjonariusze pionu III SB z ekspozytury w Kluczborku mieli nadzorować tamtejszą Fabrykę Maszyn i Urządzeń „Famak”, obiekt o szczególnie dużym znaczeniu gospodarczym, pozostający pod patronatem KW PZPR w Opolu, oraz miejscowy węzeł kolejowy³¹.

Zadania funkcjonariuszy pionu III SB skierowanych do pracy w poszczególnych ekspozyturach terenowych obejmowały przeciwdziałanie ewentualnym zagrożeniom o charakterze politycznym. Za

²⁸ *Ibidem*, Kierunki, zakres, zasady, system działania i podział organizacyjny Wydziału III KW MO w Opolu, 1975 r., k. 40. Oznaczało to w szczególności, że KC PZPR decydował o obsadzie personalnej najwyższych stanowisk kierowniczych w tych zakładach (w ramach tzw. nomenklatury).

²⁹ *Ibidem*, Dokument dot. wyodrębnienia z wydziałów operacyjnych grup do pracy w terenie i utworzenia ekspozytur, [połowa 1975 r.], k. 193–194. W tym przypadku decyzje personalne w ramach tzw. nomenklatury podejmował KW PZPR.

³⁰ *Ibidem*, k. 198.

³¹ *Ibidem*, k. 192.

szczególnie zagrożone pod tym względem uważano rejony działania ekspozytur w Brzegu, Nysie i Kluczborku. Motywowano to tym, że mieszkało tam wielu dawnych żołnierzy podziemia niepodległościowego z okresu II wojny światowej i z pierwszych lat powojennych, a ponadto w przeszłości były tam notowane przypadki kolportażu ulotek i innych materiałów o treści opozycyjnej. W tym kontekście wymieniano w materiałach SB takie miejscowości, jak Brzeg i Lewin Brzeski, Nysa i Paczków w rejonach brzeskim i nyskim oraz Namysłów, mający pozostawać w polu zainteresowania funkcjonariuszy pionu III SB z ekspozytury brzeskiej³².

We wszystkich ekspozyturach mieli pracować również funkcjonariusze pionu paszportowego SB. W Nysie i Koźlu przewidywano większą ich liczbę niż w pozostałych ekspozyturach i punktach paszportowych, w okolicach tych ośrodków notowano bowiem szczególne zainteresowanie wyjazdami za granicę – czasowymi lub na pobyt stały – i co za tym idzie składaniem wniosków o wydanie dokumentów uprawniających do tego³³.

Pion IV SB miał być reprezentowany tylko w dwóch delegaturach terenowych – w Nysie i Strzelcach Opolskich. Wyjątki te znajdowały swoje uzasadnienie w działalności dwóch obiektów o szczególnie wielkim znaczeniu dla religijnego życia regionu, czyli Wyższego Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego w Nysie oraz sanktuarium na Górze Świętej Anny³⁴.

Jak wynika z podanych powyżej informacji, wprowadzenie w 1975 r. dwustopniowego podziału administracyjnego kraju tylko w ograniczonym zakresie pociągnęło za sobą analogiczne zmiany w strukturach terenowych SB. Mimo likwidacji powiatów służba ta zachowała – w większym lub mniejszym stopniu i w zmienionej formie – swoje struktury w byłych miastach powiatowych, odgrywających nadal ważną rolę jako centra rejonów. Łączny potencjał organizacyjno-kadrowy tych struktur,

³² *Ibidem*, k. 192, 194, 197. Warto dodać, że na sytuację w wymienionych tu rejonach w znacznym stopniu mogły rzutować silne związki miejscowej ludności z ośrodkiem wrocławskim.

³³ *Ibidem*, k. 189–196; *ibidem*, Pismo płk. Kazimierza Modelewskiego, I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Opolu, do gen. Władysława Pożogi, kierownika Podzespołu ds. Organizacji Jednostek Resortu Spraw Wewnętrznych w Warszawie, 29 IV 1975 r., s. 199. W przypadku Kędzierzyna-Koźła wnioski takie mogły pochodzić głównie od przedstawicieli rdzennej ludności śląskiej. W rejonie Nysy, zasiedlonym przez ludność napływową, mogło chodzić np. o osoby ubiegające się o wyjazd za granicę w ramach działalności eksportowej prowadzonej przez miejscowe Zakłady Urządzeń Przemysłowych.

³⁴ *Ibidem*, Dokument dot. wyodrębnienia z wydziałów operacyjnych grup do pracy w terenie i utworzenia ekspozytur, [połowa 1975 r.], k. 190, 191, 194, 198.

czyli ok. 80 osób, stanowił niemal połowę łącznego stanu zlikwidowanych struktur powiatowych, dysponujących w 1975 r. 162 etatami³⁵. Zamiast o likwidacji powiatowych struktur SB można by zatem mówić o ich kadrowym „odchudzeniu” i gruntownej reorganizacji pod zmienionymi nazwami.

Ekspozytura brzeska miała obejmować swoim działaniem obszar byłych powiatów brzeskiego i namysłowskiego, ekspozytura nyska zaś działać w granicach byłych powiatów nyskiego, grodkowskiego i prudnickiego, z wyjątkiem gm. Głogówek. Planowano, że rejon działania ekspozytury w Kędzierzynie-Koźlu będzie się pokrywał z obszarem byłych powiatów kozielskiego i głubczyckiego i dodatkowo obejmował gm. Głogówek z byłego pow. prudnickiego oraz – jak już wspomniano – Zakłady Koksownicze z byłego pow. krapkowickiego. Ekspozytura kluczborska miała realizować swoje zadania w granicach byłego pow. kluczborskiego, a także w gminach Lasowice Wielkie i Zębowice, które wcześniej stanowiły część pow. oleskiego, ale w 1975 r. nie zostały wydzielone z woj. opolskiego, ekspozytura strzelecka zaś ograniczać swoje działania do terenów byłego pow. strzeleckiego³⁶.

Po reorganizacji dokonanej w połowie 1975 r. Wydział II KW MO w Opolu miał liczyć łącznie 51 funkcjonariuszy – wraz z kierownictwem, sekretarką i 2 maszynistkami. Liczba ta obejmowała również funkcjonariuszy oddelegowanych do pracy w ekspozyturach terenowych. Opolskie kierownictwo SB uważało tę obsadę, uzgodnioną z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, za niewystarczającą w stosunku do potrzeb operacyjnych. Postulowano zwiększenie jej do 65 osób³⁷.

Zatrudnienie w Wydziale III KW MO w Opolu ustalono na poziomie 55 etatów – wraz z kierownictwem, 2 sekretarkami-maszynistkami i funkcjonariuszami pracującymi w ekspozyturach terenowych. Z uwagi na swoją liczebność i wewnętrzną strukturę organizacyjną odrębne miejsce w strukturze tego wydziału zajmowała jego grupa terenowa w Kędzierzynie-Koźlu, licząca 11 osób wraz z kierownikiem. Także

³⁵ *Ibidem*, Obsada etatowa powiatowych jednostek SB, [1975 r.], k. 213.

³⁶ *Ibidem*, Dokument dot. utworzenia pięciu ekspozytur terenowych SB w najważniejszych ośrodkach miejskich województwa opolskiego, [1975 r.], k. 215.

³⁷ *Ibidem*, Zakres pracy i struktura organizacyjna Wydziału II KW MO w Opolu, 19 VI 1975 r., k. 42–45; *ibidem*, Dane statystyczno-przeliczeniowe do projektu etatowego Wydziału II KW MO w Opolu, [1975 r.], k. 77–79; *ibidem*, Etaty i struktura organizacyjna Wydziału II KW MO w Opolu, [1975 r.], k. 96–98; *ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 154. Przed reorganizacją w wydziale tym pracowało 69 osób. *Ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151.

w przypadku Wydziału III miejscowe kierownictwo SB oceniało ustaloną liczbę etatów jako niewystarczającą: postulowano zwiększenie jej do 62³⁸.

Wydział IV KW MO w Opolu miał dysponować 19 etatami – wraz z kierownictwem, sekretarką-maszynistką i funkcjonariuszami skierowanymi do pracy w ekspozyturach terenowych. Opolskie kierownictwo SB opowiadało się za zwiększeniem liczby etatów do 22³⁹.

Z problemem niedostatku etatów mierzył się również wydział pomocniczy „T”. Miał on rozporządzać 25 etatami – wraz z kierownictwem, sekretarką i maszynistką oraz funkcjonariuszami pracującymi w ekspozyturach terenowych⁴⁰.

Większych kontrowersji w relacjach pomiędzy opolskim kierownictwem SB a zwierzchnimi władzami resortowymi nie wzbudziła natomiast ustalona obsada etatowa Wydziału Paszportów, Wydziału Śledczego oraz wydziałów „B”, „C” i „W”. Potencjał organizacyjno-kadrowy Wydziału Paszportów miał obejmować łącznie 48 etatów – wraz z kierownictwem, 2 sekretarkami-maszynistkami i funkcjonariuszami oddelegowanymi do pracy w ekspozyturach terenowych. Wydziałowi Śledczemu oraz wydziałom „B” i „C” przyznano odpowiednio 13, 33 i 15 etatów. Wydział „W” miał liczyć łącznie 28 etatów – wraz z kierownictwem, sekretarką i maszynistką oraz funkcjonariuszami pracującymi w ekspozyturach terenowych⁴¹.

Potencjał organizacyjno-kadrowy tych wydziałów nie ucierpiał w wyniku reorganizacji. Utrzymano w nich dotychczasową liczbę etatów, a w Wydziale Śledczym założono nawet jej wzrost o 2 etaty (z 11 do 13)⁴².

Samodzielnej Sekcji „A” przyznano ostatecznie 5 etatów, zamiast planowanych początkowo 6. Oznaczało to utrzymanie dotychczasowego stanu rzeczy w tej jednostce organizacyjnej. Zamiast przewidywanej w pierwotnych planach grupy oficerów przy kierownictwie SB KW MO

³⁸ *Ibidem*, Kierunki, zakres, zasady, system działania i podział organizacyjny Wydziału III KW MO w Opolu, 1975 r., k. 40–41; *ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 154. Przed reorganizacją w wydziale tym pracowało 65 osób (*ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151).

³⁹ *Ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 155. Przed reorganizacją w wydziale tym pracowało 26 osób (*ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151).

⁴⁰ *Ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., s. 156. Przed reorganizacją w wydziale tym pracowało 31 osób (*ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], s. 151).

⁴¹ *Ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 155–157.

⁴² *Ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151.

postanowiono utworzyć 2 etaty starszych inspektorów przy tym kierownictwie oraz 2 etaty starszych inspektorów ds. kontroli⁴³.

Ostateczna liczba etatów SB w woj. opolskim była nieco wyższa od limitu ustalonego początkowo przez zwierzchnie władze resortowe. Miało ich być łącznie 296⁴⁴. Niezależnie od tego Wydział III KW MO dysponował 6 etatami niejawnymi w obiektach objętych jego kontrolą operacyjną⁴⁵.

W wyniku reorganizacji dokonanej w 1975 r. miejsce podziału na grupy w strukturze organizacyjnej poszczególnych wydziałów SB zajął podział na sekcje. Podobnie jak wcześniej grupy, sekcje te były terenowym odpowiedzialnikiem wydziałów w poszczególnych departamentach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Zmiany organizacyjne i potencjał kadrowy opolskiej SB w latach 1979–1989

Wytworzona w 1975 r. struktura terenowych organów aparatu bezpieczeństwa ewoluowała w następnych latach w odpowiedzi na nowe wyzwania, związane ze zmianami sytuacji społeczno-politycznej w kraju. Charakterystyczny dla lat 1971–1980 wzrost znaczenia problematyki gospodarczej w działalności SB zaowocował stopniowymi zmianami w strukturze organizacyjnej aparatu bezpieczeństwa. Już w 1975 r. w województwach wyróżniających się szczególnie dużym potencjałem gospodarczym, zwłaszcza w dziedzinie przemysłu (katowickim, krakowskim, łódzkim, poznańskim, stołecznym warszawskim i wrocławskim), oprócz wydziałów III powstały odrębne wydziały III „A” komend wojewódzkich MO. Do ich kompetencji należały w szczególności sprawy związane z tzw. ochroną gospodarki, czyli sprawowaniem nadzoru operacyjnego nad tym obszarem życia społecznego. W pozostałych województwach sprawy te należały nadal do kompetencji wydziałów III KW MO. W 1979 r. już w całym kraju doszło do wyodrębnienia pionu III „A” jako pionu zajmującego się „ochroną” gospodarki. Wyrazem tego było utworzenie Departamentu III „A” MSW oraz wydziałów III „A” we wszystkich komendach wojewódzkich MO. Pod koniec 1981 r., u progu stanu wojennego, pion III „A” SB przemianowano na pion V⁴⁶.

⁴³ *Ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 157; *ibidem*, Tabela aktualnego i proponowanego stanu osobowego pracowników Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, [1975 r.], k. 151.

⁴⁴ *Ibidem*, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego, maj 1975 r., k. 157.

⁴⁵ *Ibidem*, Wykaz ogółu etatów, [1975 r.], k. 158.

⁴⁶ P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 66–67.

Zatwierdzona w czerwcu 1979 r. struktura organizacyjna Wydziału III „A” KW MO w Opolu liczyła początkowo 45 etatów – wraz z kierownictwem, sekretarką-maszynistką i maszynistką. W bliżej nieokreślonym czasie liczbę tę zwiększono do 47. Do struktury wydziału należały dwie wydzielone grupy operacyjne – jedna w Kędzierzynie-Koźlu, a druga w Nysie. Pierwsza z nich, kierowana przez zastępcę naczelnika wydziału, dysponowała łącznie 11 etatami. Druga, z kierownikiem grupy na czele, liczyła 4 etaty⁴⁷. Pod koniec 1981 r. Wydział V KW MO w Opolu dysponował już 48 etatami⁴⁸.

W wyniku wyodrębnienia się pionu III „A” obsada Wydziału III KW MO w Opolu zmniejszyła się do 15 etatów⁴⁹. W następnych latach potencjał organizacyjno-kadrowy tego wydziału został jednak stopniowo podwojony⁵⁰.

Przekształcenia te, dokonane u progu i we wstępnej fazie rewolucyjnych przemian w życiu społeczno-politycznym kraju, związanych w głównej mierze z narodzinami Solidarności, pozwoliły na znaczne zwiększenie potencjału organizacyjnego i możliwości działania SB w obliczu jej nowych zadań. Pion III „A”, a następnie V SB jako struktury wyspecjalizowane w problematyce gospodarczej stały się główną „siłą uderzeniową” aparatu bezpieczeństwa w konfrontacji z niezależnym ruchem związkowym.

Okres 1980–1981, na który przypadły początki rewolucji Solidarności, przyniósł nowy podział zadań pomiędzy poszczególnymi pionami organizacyjnymi SB. W lutym 1981 r. całokształt spraw związanych z „ochroną” transportu i komunikacji przeniesiono z zakresu zadań Departamentu III „A” i podległych mu jednostek terenowych do kompetencji Wydziału XI Departamentu II MSW. Terenowym odpowiednikiem tego wydziału były sekcje XI wydziałów II komend wojewódzkich MO⁵¹. W tym samym czasie w gestii pionu II SB znalazły się również wszystkie sprawy związane z kontrolą i inwigilacją państwowych mediów informacyjnych⁵². W przypadku

⁴⁷ AIPN Wr, 180/10, t. 14, Etat nr OP/W/01/75 Wydziału III „A” Służby Bezpieczeństwa KW MO Opole, 15 VI 1979 r., k. 1–4.

⁴⁸ P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 71.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 70.

⁵⁰ AIPN Wr, 08/585, Zarządzenie organizacyjne nr 0506/Org. z dnia 15 listopada 1989 r. Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, k. 33.

⁵¹ P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1956–1975...*, s. 27; *idem*, *Struktury Służby...*, s. 63. Pion II aparatu bezpieczeństwa specjalizował się zasadniczo w działalności kontrwywiadowczej, w związku z czym już wcześniej był w znacznej mierze zainteresowany transportem międzynarodowym.

⁵² P. Wójtowicz, *Służba Bezpieczeństwa wobec bydgoskich dziennikarzy w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku* [w:] *Dziennikarze władzy*,

woj. opolskiego wiązało się to z przejściem przez Wydział II KW MO spraw obiektowych o kryptonimach „Redakcja”, „Eter” i „Antena”, prowadzonych dotychczas przez Sekcję IV Wydziału III KW MO⁵³. Nadzór nad miejscowymi środowiskami dziennikarskimi znalazł się w gestii nowo utworzonej Sekcji XIII Wydziału II KW MO⁵⁴. W związku z tymi zmianami potencjał organizacyjno-kadrowy Wydziału II KW MO w Opolu wzrósł stopniowo do 63 etatów⁵⁵. Kompetencje pionu IV SB poszerzono o sprawy związane z operacyjną „ochroną” rolnictwa i sektora rolno-spożywczego gospodarki (co w języku aparatu bezpieczeństwa oznaczało sprawowanie nadzoru operacyjnego nad tymi dziedzinami życia społeczno-gospodarczego)⁵⁶. Jego obsada zwiększyła się w związku z tym do 48 etatów⁵⁷.

W mniejszym stopniu zwiększyła się również obsada etatowa Wydziału Paszportów oraz wydziałów „B”, „C”, „T” i „W” oraz Samodzielnej Sekcji „A”. Pod koniec marca 1981 r. do struktury organizacyjnej tych jednostek należało odpowiednio 57, 37, 18, 28, 29 i 6 etatów. Wydział III miał nadal 15 etatów⁵⁸.

władza dziennikarzom. *Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego 1945–1990*, red. T. Wolsza, S. Ligarski, Warszawa 2010, s. 187, 192; P. Kardela, *Służba Bezpieczeństwa wobec olsztyńskich mediów prasowych, radiowych i telewizyjnych w latach 1970–1990* [w:] *Dziennikarze władzy...*, s. 215; F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007, s. 43.

⁵³ SO krypt. „Redakcja” dotyczyła redakcji miesięcznika społeczno-kulturalnego „Opole” oraz opolskich oddziałów Związku Literatów Polskich i Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. SO krypt. „Eter” prowadzono w stosunku do Rozgłośni Regionalnej Polskiego Radia w Opolu. W ramach SO krypt. „Antena” nadzorowano Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze w Chrzelicach (AIPN Wr, 00147/337, M. Bereta, „Rola i zadania Służby Bezpieczeństwa w zakresie operacyjnej ochrony przed zagrożeniami środowiska twórczego na przykładzie województwa opolskiego”, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem por. dr. Stanisława Hoca w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW w Legionowie, Legionowo 1978, k. 39, mps).

⁵⁴ AIPN Wr, 0251/60, Przebieg służby (pracy) funkcjonariusza Jana Smolińskiego, k. 15. Por. Z. Bereszyński, *Nadzorcy. Służba Bezpieczeństwa jako instrument nadzoru nad środowiskami twórczymi, dziennikarskimi i naukowymi w województwie opolskim* [w:] *Ludzie i struktury władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich*, red. S. Ligarski, G. Majchrzak, Warszawa 2017, s. 41.

⁵⁵ P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 71. Pod koniec marca 1981 r. wydział ten miał już 57 etatów. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 1585/11418, Etaty Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu według stanu z 31 III 1981 r., k. 1 (akta wykorzystane dzięki uprzejmości dr. Witolda Bagińskiego).

⁵⁶ P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 75.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 77. Pod koniec marca 1981 r. miał on już 29 etatów. AIPN, 1585/11418, Etaty Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu według stanu z 31 III 1981 r., k. 1.

⁵⁸ AIPN, 1585/11418, Etaty Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu według stanu z 31 III 1981 r., k. 1.

Kolejne zmiany w strukturze terenowych organów aparatu bezpieczeństwa stanowiły w znacznej mierze pokłosie stanu wojennego, wprowadzonego w grudniu 1981 r., zawieszono z końcem następnego roku i zniesiono formalnie w lipcu 1983 r. Potencjał organizacyjno-kadrowy SB był stopniowo modyfikowany ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb związanych ze zwalczaniem zakazanej działalności związkowej i opozycyjnej oraz rozmaitych przejawów oporu społecznego.

W związku z nasileniem się działalności SB w okresie stanu wojennego dokonano istotnego wzmocnienia struktur terenowych tej służby. Latem 1982 r. utworzono stanowiska zastępców komendanta rejonowego MO ds. SB w dziesięciu ośrodkach miejskich na terenie woj. opolskiego – w Brzegu, Głubczycach, Kędzierzynie-Koźlu, Kluczborku, Krapkowicach, Namysłowie, Nysie, Opolu, Prudniku i Strzelcach Opolskich⁵⁹.

Na mocy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o urządzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów komendy wojewódzkie MO zostały przekształcone w wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych⁶⁰. Wkrótce potem, na mocy Zarządzenia nr 021/83 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 listopada 1983 r. pion III SB ponownie przejął prowadzenie spraw obiektowych w odniesieniu do środowisk dziennikarskich⁶¹. W związku z tym sprawy obiektowe „Redakcja” i „Eter” znów znalazły się w gestii dawnego Wydziału III KW MO w Opolu, przemianowanego na Wydział III Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych (WUSW). W tym samym czasie sprawy związane z „ochroną” transportu przejął pion V SB. Zmiana ta pozwoliła na skupienie w rękach jednego pionu całokształtu spraw związanych ze zwalczaniem działalności związkowo-opozycyjnej w jednostkach gospodarki narodowej⁶².

Komendy miejskie MO w wymienionych powyżej dziesięciu ośrodkach zostały przekształcone w rejonowe urzędy spraw wewnętrznych. Ich struktura organizacyjna obejmowała również komórki SB. Organizacyjnym odpowiednikiem poszczególnych wydziałów WUSW stały się analogiczne referaty bądź sekcje rejonowych urzędów spraw wewnętrznych⁶³.

W 1984 r. na potencjał organizacyjno-kadrowy SB WUSW w Opolu składało się łącznie 370 etatów. W rejonowych urzędach spraw wewnętr-

⁵⁹ Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 218.

⁶⁰ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o urządzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów, DzU 1983, nr 38, poz. 172; P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 57.

⁶¹ *Ibidem*, s. 63; P. Wójtowicz, *Służba Bezpieczeństwa...*, s. 187.

⁶² P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990...*, s. 28; *idem*, *Struktury Służby...*, s. 72.

⁶³ Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 218–219.

nych na terenie woj. opolskiego SB dysponowała wówczas łącznie 125 etatami⁶⁴. Stanowiło to razem 495 etatów, o 95 więcej niż przed reorganizacją dokonaną w 1975 r. i to przy zmniejszonej powierzchni województwa.

Na przełomie lat 1984 i 1985 utworzono Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy MSW. Jego lokalnym odpowiednikiem organizacyjnym stał się Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy WUSW w Opolu, mający zajmować się zwalczaniem przestępczości wśród funkcjonariuszy MO i SB⁶⁵. W okresie 1985–1986 inspektorat ten prowadził „postępowanie wyjaśniające wobec funkcjonariuszy zatrudnionych w Referacie Paszportów [RUSW] w Krapkowicach, podejrzanych o przyjmowanie korzyści materialnych od osób ubiegających się o stały wyjazd do RFN w zamian za wydanie dokumentu paszportowego”⁶⁶.

Na przełomie lat 1984 i 1985 z pionu IV SB, zajmującego się Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi, wyodrębniono nowy pion VI, specjalizujący się w zagadnieniach związanych z rolnictwem i sektorem rolno-spożywczym gospodarki. Do specjalnych zadań tego pionu należało zwalczanie Solidarności Rolników Indywidualnych⁶⁷. Jego reprezentacja w strukturze rejonowych urzędów spraw wewnętrznych w woj. opolskim przedstawiała się bardzo różnie w zależności od warunków lokalnych. Największą liczbą etatów dysponował on w rejonach brzeskim, nyskim i głubczyckim, gdzie lokalne środowiska Solidarności rolniczej były najsilniejsze i najaktywniejsze (ilustruje to tabela 3, oparta na zachowanych danych liczbowych z jesieni 1989 r.).

Ostatnia reorganizacja struktur SB i likwidacja tej służby

Jesienią 1989 r. ówczesne kierownictwo resortu spraw wewnętrznych z gen. Czesławem Kiszczakiem na czele podjęło próbę zaadaptowania struktur SB do nowej sytuacji politycznej w kraju, powstałej po wyborach z czerwca 1989 r. i po powołaniu rządu pod przewodnictwem Tadeusza Mazowieckiego. Już wcześniej, a mianowicie w czerwcu 1989 r., zlikwidowano pion pomocniczy „W”, jego zadania i kadry przeniesiono do pionu II⁶⁸.

W drugiej połowie 1989 r., u progu kolejnej reorganizacji aparatu bezpieczeństwa, potencjał organizacyjno-kadrowy poszczególnych pionów

⁶⁴ P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990...*, s. 46.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 28; P. Piotrowski, *Struktury Służby...*, s. 72.

⁶⁶ AIPN, 0859/346, MSW, Meldunek nr 13 o wszczęciu postępowania wyjaśniającego, 4 XI 1985 r., k. 4.

⁶⁷ P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990...*, s. 29–30; *idem*, *Struktury Służby...*, s. 77–78.

⁶⁸ *Idem*, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990...*, s. 50.

SB w woj. opolskim przedstawiał się następująco. Najliczniejszą obsadę miały wydziały II i V oraz Wydział Paszportów WUSW, liczące odpowiednio 52, 50 i 61 etatów. Wydziały III, IV, VI, Śledczy, „B”, „C”, „T” oraz Samodzielna Sekcja „A” dysponowały odpowiednio 34, 24, 15, 13, 37, 20, 28 i 8 etatami. Działał wówczas także jednoosobowy Inspektorat Analityczno-Informacyjny Zastępcy Szefa WUSW ds. SB z pojedynczym etatem⁶⁹.

Z początkiem listopada uległy likwidacji wszystkie dotychczasowe pionory operacyjne SB, z wyjątkiem pionu II (kontrwywiadowczego), a w to miejsce powstały trzy nowe pionory: ochrony konstytucyjnego porządku państwa, ochrony gospodarki oraz studiów i analiz⁷⁰. Jeśli chodzi o zmiany w woj. opolskim, to z początkiem listopada uległy likwidacji wydziały III, IV, V i VI WUSW. Zlikwidowano również Inspektorat Ochrony Przemysłu z 5 etatami oraz jednoosobowy Inspektorat Analityczno-Informacyjny Zastępcy Szefa WUSW ds. SB. W miejsce tych jednostek zostały utworzone następujące wydziały: Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa z 30 etatami, Wydział Ochrony Gospodarki z 57 etatami oraz Wydział Studiów i Analiz z 27 etatami (zob. tabela 2).

Tabela 2. Zmiana struktury organizacyjnej SB Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Opolu, 1 listopada 1989 r.

Obsada etatowa likwidowanych komórek organizacyjnych					Obsada etatowa nowych komórek organizacyjnych				
Wydział III	Wydział IV	Wydział V	Wydział VI	Inspektorat Ochrony Przemysłu	Inspektorat Analityczno-Informacyjny Zastępcy Szefa WUSW ds. SB	Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa	Wydział Ochrony Gospodarki	Wydział Studiów i Analiz	
34	24	50	15	5	1	30	57	27	

Źródło: AIPN, 02206/27, Etaty WUSW w Opolu w drugiej połowie 1989 r., k. 5; AIPN Wr, 08/585, Zarządzenie organizacyjne nr 0506/Org. z 15 XI 1989 r. Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, k. 33–35.

Na analogicznej zasadzie zreorganizowano komórki SB w rejonowych urzędach spraw wewnętrznych, zastępując działające do tej pory grupy i sekcje poszczególnych pionów SB jednolitymi sekcjami, grupami bądź referatami SB (zob. tabela 3). Dokonana wtedy reorganizacja obejmowała

⁶⁹ AIPN, 02206/27, Etaty WUSW w Opolu w drugiej połowie 1989 r., k. 5 (akta wykorzystane dzięki uprzejmości dr. Witolda Bagińskiego).

⁷⁰ Ponadto w lutym 1990 r. został zlikwidowany pion ochrony funkcjonariuszy. P. Piotrowski, *Sluzba Bezpieczestwa w latach 1975–1990...*, s. 51.

Tabela 3. Zmiana struktury organizacyjnej SB rejonowych urzędów spraw wewnętrznych w woj. opolskim, 1 listopada 1989 r.

Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych	Struktura etatowa likwidowanych komórek organizacyjnych		Obsada etatowa nowych komórek organizacyjnych
Brzeg	Grupa III SB – 2 Grupa VI SB – 5	Grupa V SB – 4	Sekcja SB – 10
Głubczyce	Grupa III SB – 1 Grupa V SB – 1	Grupa IV SB – 1 Grupa VI SB – 3	Referat SB – 5
Kędzierzyn-Koźle	Grupa III SB – 2 Grupa VI SB – 1	Sekcja V SB – 9	Sekcja SB – 14
Kluczbork	Grupa III SB – 1 Grupa VI SB – 2	Grupa V SB – 3	Sekcja SB – 9
Krapkowice	Grupa III SB – 1 Grupa V SB – 2	Grupa IV SB – 1 Grupa VI SB – 1	Referat SB – 5
Namysłów	Grupa III SB – 1	Grupa VI SB – 2	Grupa SB – 4
Nysa	Grupa III SB – 2 Grupa V SB – 8	Grupa IV SB – 2 Grupa VI SB – 4	Sekcja SB – 15
Prudnik	Grupa III SB – 1 Grupa VI SB – 1	Grupa V SB – 3	Referat SB – 6
Strzelce Opolskie	Grupa III SB – 1 Grupa V SB – 3	Grupa IV SB – 1 Grupa VI SB – 1	Referat SB – 5

Źródło: AIPN Wr, 08/585, Zarządzenie organizacyjne nr 0506/Org. z 15 XI 1989 r. Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, k. 33–35.

także włączenie 2 etatów do Wydziału II WUSW oraz jednego etatu do Wydziału Paszportów⁷¹.

Nowa struktura organizacyjna przetrwała tylko parę miesięcy. Uchwalenie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych pociągnęło za sobą likwidację SB (z końcem lipca 1990 r.)⁷². Jednak znaczna liczba byłych funkcjonariuszy SB, zwłaszcza z potraktowanego w sposób uprzywilejowany pionu II, znalazła zatrudnienie w powołanych wówczas strukturach policji i Urzędu Ochrony Państwa.

⁷¹ AIPN Wr, 08/585, Zarządzenie organizacyjne nr 0506/Org. z dnia 15 listopada 1989 r. Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, k. 33–35.

⁷² Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, DzU 1990, nr 30, poz. 181; P. Piotrowski, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990...*, s. 58–59.

O tym, jak wielkim potencjałem organizacyjno-kadrowym dysponowała opolska SB u progu jej likwidacji, świadczy zachowany wykaz imienny byłych funkcjonariuszy, którzy w 1990 r. podlegali tzw. weryfikacji, czyli postępowaniu kwalifikacyjnemu przed ewentualnym przyjęciem do pracy w policji bądź UOP. Zgodnie z tym wykazem weryfikacji poddało się odpowiednio 58, 31, 17, 54 i 22 byłych funkcjonariuszy pionów II, III, IV, V i VI, 7 byłych funkcjonariuszy Wydziału Śledczego WUSW, 2 byłych pracowników Inspektoratu Ochrony Funkcjonariuszy, 11 byłych funkcjonariuszy Samodzielnej Sekcji Szyfrów, 9 byłych funkcjonariuszy Wydziału „C” WUSW, 4 byłych funkcjonariuszy Inspektoratu Ochrony Przemysłu, 6 pracowników sekretariatu rejonowych urzędów spraw wewnętrznych, 11 przedstawicieli kadry kierowniczej szczebla wojewódzkiego i rejonowego oraz 2 byłych funkcjonariuszy Inspektoratu I WUSW (wywiad). Nie chciało poddać się weryfikacji 11 osób. Postępowanie kwalifikacyjne objęło zatem łącznie 237 byłych funkcjonariuszy SB⁷³. Przeszło je z wynikiem pozytywnym ponad 100 osób⁷⁴.

W sposób uprzywilejowany potraktowano wówczas byłych funkcjonariuszy pionu II SB, którzy gremialnie przeszli do pracy w strukturach UOP. Powodem tego było, jak się wydaje, przekonanie o ich niezbędności jako profesjonalistów w zakresie pracy kontrwywiadowczej, ze szczególnym uwzględnieniem walki z zagrożeniem niemieckim. Przeoczono jednak, że w bardzo niedawnej jeszcze przeszłości pion II SB zajmował się również sprawami innego rodzaju, czynnie współuczestniczył w zwalczaniu Solidarności i środowisk opozycyjnych w takich obszarach życia społecznego, jak transport, komunikacja i środki masowego przekazu. Ulgowo potraktowano też osoby z pionów technicznych SB, nie dostrzegając ważnej roli, jaką odgrywała ich praca w działalności pionów operacyjnych zajmujących się problematyką polityczną⁷⁵.

⁷³ Wykaz funkcjonariuszy podlegających weryfikacji, 1990 r. – kserokopia dokumentu w zbiorach prywatnych autora.

⁷⁴ Stanowisko środowisk niepodległościowych Opolszczyzny oraz Grupy Legalistycznej Porozumienia Centrum w sprawie działalności wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej ds. przyjmowania byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do pracy w Urzędzie Ochrony Państwa i Policji, 1990 r. – dokument w zbiorach prywatnych autora.

⁷⁵ Wykaz funkcjonariuszy podlegających weryfikacji, 1990 r. – kserokopia dokumentu w zbiorach prywatnych autora. Warto dodać, że na krótko przed przełomem ustrojowym w Polsce bezpieczną „przystań” w pionach pomocniczych znaleźli niektórzy funkcjonariusze z pionów operacyjnych, czynnie zaangażowani wcześniej w zwalczanie działalności opozycyjnej, jak np. kpt. Henryk Czajkowski, przeniesiony z końcem listopada 1988 r. ze stanowiska zastępcy naczelnika Wydziału III WUSW w Opolu na stanowisko naczelnika Wydziału „T” WUSW (AIPN Wr, PF 257/18, Przebieg służby (pracy) Henryka Czajkowskiego, k. 158).

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (AIPN Wr).

Opracowania

Bereszyński Z., *Nadzorcy. Służba Bezpieczeństwa jako instrument nadzoru nad środowiskami twórczymi, dziennikarskimi i naukowymi w województwie opolskim* [w:] *Ludzie i struktury władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich*, red. S. Ligarski, G. Majchrzak, Warszawa 2017.

Bereszyński Z., *Revolucja „Solidarności” w stolicy polskiej piosenki (1980–1989). Postawy i rola społeczna twórców w czasach przełomu na przykładzie Opoli*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 2.

Dziurok A., Linek B., *W Polsce Ludowej (1945–1989)* [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011.

Kardela P., *Służba Bezpieczeństwa wobec olsztyńskich mediów prasowych, radiowych i telewizyjnych w latach 1970–1990* [w:] *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzom. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego 1945–1990*, red. T. Wolsza, S. Ligarski, Warszawa 2010.

Musiał F., *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007.

Patelski M., „Czujni strażnicy demokracji” ludowej. Urząd cenzury w województwie opolskim 1950–1990, Opole 2019.

Patelski M., *Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki w Opolu w świetle dokumentów cenzury i Służby Bezpieczeństwa*, „Kwartalnik Opolski” 2017, nr 2/3.

Piotrowski P., *Służba Bezpieczeństwa w latach 1956–1975* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.

Piotrowski P., *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.

Wójtowicz P., *Służba Bezpieczeństwa wobec bydgoskich dziennikarzy w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku* [w:] *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzom. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego 1945–1990*, red. T. Wolsza, S. Ligarski, Warszawa 2010.

Streszczenie: W połowie roku 1975, przy okazji zmiany podziału administracyjnego kraju, nastąpiła generalna reorganizacja struktur Służby Bezpieczeństwa. Wiązało się to z dość istotną redukcją potencjału organizacyjno-kadrowego tej służby. W ciągu następnych kilkunastu lat doszło jednak do odwrócenia tego procesu i Służba Bezpieczeństwa w woj. opolskim ponownie rozbudowała swoje siły. Przed połową lat osiemdziesiątych XX w. liczebność jej kadr w tym regionie osiągnęła nawet poziom znacznie wyższy niż przed reorganizacją dokonaną w 1975 r. Było to związane z ciągłym pojawianiem się nowych wyzwań, jakie przed aparatem bezpieczeństwa piętrzył okres rewolucji Solidarności, zapoczątkowany latem 1980 r. SB starała się sprostać stawianym przed nią kolejnym zadaniom, ale ostatecznie okazało się, że mimo wkładanego wysiłku nie zdołała zapewnić komunistom panowania nad społeczną rzeczywistością.

Słowa kluczowe: Służba Bezpieczeństwa, woj. opolskie, potencjał organizacyjno-kadrowy, 1975–1990

Zbigniew Bereszyński (ur. 1956), doktor habilitowany nauk humanistycznych w dziedzinie historii, badacz niezależny, autor m.in. monografii NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim (2014) oraz Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990 (wyd. 2 – 2019), wyd. niemieckie: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).

Organisational and Staff Capacity and the Major Directions of Security Service Activity in the Opole Province during 1975–1990 (Part I)

Abstract: In mid-1975, at the same time as a change in the administrative division of the country, a general reorganisation of the structures of the Security Service took place. This was due to a fairly significant reduction in the organisational and staff capacity of the service. However, over the next dozen years or so, this process was reversed and the Security Service in the Opole Province once again expanded its forces. Before the mid-1980s, the size of its staff in the region had even reached a level much higher than before the reorganisation carried out in 1975. This was due to the constant emergence of new challenges posed to the security apparatus by the period of the Solidarity revolution, which began in the summer of 1980. The Security Service tried to cope with the successive tasks set before it but ultimately found that, despite the effort put in, it failed to ensure that the communists maintained control of social reality.

Keywords: Security Service, Opole Province, organisational and staff capacity, 1975–1990

Zbigniew Bereszyński (b. 1956), PhD in history, independent researcher, author of, among others, the monographs *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim* [Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity” and the Solidarity Revolution in Opole Silesia] (2014) and *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990* [The Communist Security Apparatus and the German Population in Upper Silesia in 1945–1990] (2nd ed., 2019), German edition: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).